Tima Péter – Tücsök Dorottya

MAGYAR JELNYELVI ÉS ROMANI NYELVI OKTATÁSNYELVÉSZETI FEJLESZTÉSEK: TANANYAGOK ÉS SEGÉDANYAGOK BEMUTATÁSA

1. Bevezetés

Tanulmányunkban két kisebbségi oktatásnyelvészeti kutatási projekt koncepcionális keretét és gyakorlati fejlesztési eredményeit kívánjuk bemutatni. A célcsoportok a magyar jelnyelvhasználó siket és nagyothalló gyermekek és a romani nyelvhasználó cigány gyermekek, szüleik és gondozóik, a velük foglalkozó pedagógusok és oktatási szakemberek közössége. Mindkét projekt a részvételiség és a bevonódás módszertani keretét alkalmazva (W1; Szabó 2015; Bartha 2016; Bartha–Holecz 2017), a kritikai szociolingvisztika önreflexív kiindulópontjából (l. például: Singh 1996; Pennycook 2001; Pennycook 2004; Coupland 2016; Heller–Pietikäinen–Pujolar 2018; Bodó–Heltai 2018), empirikus alapú, a nyelvészeti etnográfia eszköztárát mozgósító módszerek segítségével valósult meg. Fontos kiemelni továbbá a társadalmilag hasznos eredmények valós, gyakorlati integrálásának kívánalmát is (l. hasznos nyelvészet; társadalmilag hasznos nyelvészet: Kontra 2010), mellyel a kutatócsoport azokra a nyelvi eredetű társadalmi, oktatási problémákra kívánt reflektálni, melyek egyre inkább jellemzik a hazai többnyelvű, kisebbségi (főként e célcsoportok tekintetében) nevelési-oktatási gyakorlatokat.

A saját nyelven elérhető, illetve többnyelvű, hagyományos és digitális formában fejlesztett segéd- és tananyagok online, nyíltan hozzáférhetővé tétele elősegíti a közösségek egyenlő esélyű hozzáférését a tudás- és információmegosztáshoz, erősíti a gyermekek pozitív (nemzetiségi) identitásképét, támogatja nyelvük és kultúrájuk értékének forrásként való hasznosítását az intézményes oktatás keretein belül. A többnyelvű tan- és segédanyagok fejlesztésének jelentős gyakorlati következményei vannak a köznevelés egészére, valamint a gyermekek mindennapi életére nézve is. Alapvető, hogy a gyermek a számára hozzáférhető nyelve(ke)n és csatornákon érhesse el az információt és a tananyagokat, amelyek minőségüket tekintve adekvát hozzáférést biztosítanak a megfelelő mennyiségű információ megszerzéséhez, és amelyekkel garantálható az oktatás/nevelés során a szocioemocionális, a kognitív és a kommunikatív fejlődés, ezáltal pedig a gyerekek jövőjének biztosítása (W4; Bartha 2017).

2. A kutatási projektek

A két projektum: a Nyelvtudományi Kutatóközpont MTA-NYTI Nyelv*E*sély Szakmódszertani Kutatócsoportjában zajló *Nyelvileg tudatos iskola, kétnyelvű siketoktatás és a nyelv által kiaknázható tudás innovatív módszereinek, eszközeinek fejlesztése* című projekt (SZ-007/2016, SZ-033/2019,

https://doi.org/10.17048/Pelikon.2025.381

kutatásvezető: Bartha Csilla), a továbbiakban Nyelv*E*sély projekt és az Erasmus+: *Romani Digitális Tudástér: Innovatív romani–magyar digitális oktatási-kulturális kompetenciafejlesztés és segédanyag-csomag létrehozása regionális modellek alkalmazásával* (2020-1-HU01-KA226-SCH-094146, kutatásvezető: Bartha Csilla) című, a továbbiakban Erasmus+: DigiDrom projekt.

A Nyelv*E*sély és az Erasmus+: DigiDrom fő feladatai a többnyelvű, tanulásközpontú jelnyelvi és romani nyelvi fejlesztések megvalósítása volt. Kiemelten fontos a gyermekek oktatásában a megfelelő nyelvi hozzáférés, a metanyelvi tudatosság és a különböző nyelvi forrásokat bevonó nevelés és oktatás, „nemcsak az iskolai sikeresség, hanem a gyermekek általános, kognitív és szociális fejlődését tekintve is" (W2). Alappillérként a következő kulcsszavak és elvek szolgáltak: multidiszciplinaritás, hálózatépítés, az érintetteket is partnerként kezelő kölcsönös bevonódás, nyelvi, nyelvhasználati változatosság megtartása és reprezentálása, a 21. századi „digitális és információs technológiák kiaknázása, a tanulás és tudásszerzés új útjainak feltárása, az oktatáskutatás új eredményeinek felhasználása és az oktatás módszertani megújulásának elősegítése, különösen a jelnyelvhasználó hallássérült gyermekek, valamint a romani nyelvű vagy romani–magyar kétnyelvű gyermekek oktatásában" (W3; W4).

2.1. A Nyelv*E*sély

2016. szeptember – 2021. augusztus között futó, a Magyar Tudományos Akadémia Tantárgypedagógiai Kutatási Programja által támogatott kutatás. Fő célja a nyelvileg tudatos iskola (W2; W4) koncepciójának kidolgozása volt. Két fókuszából az egyik egy pilot, kétnyelvű siketoktatási modell tartalmi és módszertani kidolgozását állította középpontba empirikus mérési eredményekre alapozó oktatási segédanyagok fejlesztésével (Bokor 2019; Bokor–Bartha–Hattyár 2021), a másik a többnyelvű (romani, magyar) cigány gyermekek oktatását segítő, befogadó program megvalósítását kívánta támogatni. Szélesebb fókuszát tekintve pedig minden, a mainstream oktatásban részt vevő gyermeknek segítséget nyújthatott. Az első tématerület (a rendelkezésre álló emberi és lehetőségbeli források miatt) ebben a projektben jobban kifejtett, így a jelnyelvi tan- és segédanyagokat ennek a kutatásnak a keretén belül, míg a romani nyelvi fejlesztéseket – részben ezekre a kezdeményezésekre, eredményekre alapozva – az Erasmus+: DigiDrom projektben kiteljesedve és továbbfejlesztve valósítottuk meg. Utóbbi eredményeket a második kutatás keretein belül fogjuk bemutatni (l. 3.2. fejezet).

A Nyelv*E*sély projekt sem előzmények nélkül valósult meg. A kutatócsoport Jel*E*sély Programjának (TÁMOP 5.4.6./B–13/ 1–2013–0001, kutatásvezető: Bartha Csilla), a bilingvális oktatás 2017. évi bevezetésének megalapozásához szükséges előkészítő kutatások folytatásaként jött létre (az eredményekről l.: Bartha–Varjasi–Holecz 2016; Bartha–Holecz–Romanek 2016; Bartha–Holecz 2017; Bokor–Hámori–Nagyné Kiss 2017; Holecz–Bartha 2017a, 2017b; Hámori et al. 2017). A fejlesztéseket a közösséggel együtt dolgoztuk ki, melyek közreműködői: a Siketet és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ); a Hallássérültek Óvodája, Általános Iskolája, Szakiskolája, EGYMI és Kollégiuma; az Esély Pedagógiai Központ Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola,

Készségfejlesztő Iskola, Kollégium és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény; a Budapesti Gépészeti Szakképzési Centrum; az Eötvös Loránd Technikum és a BOOKR Kids Kiadó tagjai voltak.

A koncepcióról és az eredményekről a projekt kutatócsoporti honlapján (W4), illetve e tanulmány hivatkozásaiban is fellelhető, a kutatás közben készített kiadványsorozat, az *Edulingua* füzetek (W9) adnak részletes tájékoztatást. Fontos eredményként megemlítendő, hogy a kutatócsoport a Gallaudet Egyetemmel együttműködve, annak engedélyével elkészítette az általuk kiadott, a legújabb nemzetközi jelnyelvi és siketkutatási eredményeket feldolgozó kutatási közlemények *(Research Briefs)* magyar fordításait is (W8). Ezenkívül elérhetővé tette a saját és nemzetközi (magyar fordításokon keresztül) eredményeken alapuló módszertani ajánlásait, pedagógiai segédleteit, méréseinek eredményeit feldolgozó 21 részes, *Edulingua kiadványsorozatát*, mely szintén nyílt hozzáféréssel elérhető a honlapon. A terjedelmi korlátok miatt részletesen jelen tanulmány nem kívánja ezeket bemutatni, azokat saját feldolgozásra ajánljuk minden érdeklődő számára.

2.2. Az Erasmus+: DigiDrom

A projekt az Európai Unió Erasmus+ programjának társfinanszírozásával, nemzetközi stratégiai partnerség keretében 2021 áprilisa és 2023 augusztusa között valósult meg. A projektkoordinátor (a Nyelvtudományi Kutatóközpont Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézetének Többnyelvűségi és Edukációs Nyelvészeti Kutatócsoportja – a továbbiakban: TENyeK) mellett a partnerség tagjai voltak a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (Románia) és a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett működő Variológiai Kutatócsoport (Szlovákia) munkatársai.

A projekt a Covid19-járvány alatt a TENyeK partnerhálózatában, romani nyelvhasználók körében végzett kérdőíves szükségletelemzés, valamint további háttérelemzések, nemzetközi és hazai kutatások (Hackl–Müller 2020; Kahanec–Kováčová–Poláčková–Sedláková 2020; Korunovska–Jovanovic 2020; Sirotnikova 2020; Varga 2020; W5; W6) eredményein, tapasztalatain alapult, melyek rávilágítottak arra, hogy a pandémia egyik legmeghatározóbb közvetlen hatásaként az online oktatásra való kényszerű átállás során a cigány gyermekeknek a digitális közoktatásban történő részvétel komoly nehézségekkel, nem egyszer súlyos korlátozottsággal vagy megvalósíthatatlan feladattal járt, ami a hagyományos közoktatásban már meglévő problémákon túl (Hajdu–Kertesi–Kézdi 2015; Cserti Csapó 2019) a végleges lemorzsolódás eshetőségét tovább fokozta. Emellett az online oktatásra való átállás a tanítási-tanulási folyamatban a pedagógusok, nevelők és a szülők többségének is újfajta kihívásokat jelentett (W7). Mindezek fő okai egyfelől a nyelvileg, szociokulturálisan és módszertanilag is megfelelő (Bartha–Hámori 2011) minőségű és mennyiségű digitális tananyagok és a kapcsolódó digitális kompetenciák meglétében mutatkozó hiányosságok, ami kiegészül a digitális oktatáshoz nélkülözhetetlen IKT-eszköz-ellátottság és a kapcsolódó infrastrukturális feltételek rendelkezésre állásának változó mértékével is.

A projekt központi célja ebből kifolyólag a partnerség által bevont magyarországi, romániai és szlovákiai régiókban az eltérő, heterogén nyelvi és szociokulturális háttérrel (Szalai 2006; Bartha 2007, 2015) rendelkező, elsősorban romani anyanyelvű és/vagy romani–magyar kétnyelvű cigány gyermekek és fiatalok (digitális) oktatáshoz való hozzáférésének, tanulási esélyeinek támogatása. Ennek érdekében a partnerség célja volt az autentikus nyelvi és (szocio)kulturális diverzitás forrásainak és mintáinak kifejezetten erőforrás-alapú (Ragoonaden–Sivia–Baxan 2015; Muñiz 2019, 2020) szemléletben értelmezett tudatos bevonása a romani nyelvű, illetve romani–magyar kétnyelvű digitális és nem digitális tanulástámogató tartalmak, segédletek és eszközök létrehozásában, valamint a digitális kompetenciák fejlesztésében. Ezzel együtt az oktatás-nevelés és a tanulás-tanítás különböző formális és informális színtereinek további érintettjei (pedagógusok, szülők, nevelők, közösségszervezők) számára is módszertani, pedagógiai és digitális tanulástámogató tartalmak kidolgozása.

E fejlesztések, tartalmak hozzájárulhatnak az identitás megerősítéshez, a nyelvi és kulturális sajátosságokhoz való kötődés által pedig növelhetik az önértékelést, valamint a gyermekek motiváltságát, emellett az egyes módszertani leírások, glosszáriumok használatával a romani nyelven nem tudó pedagógusok számára is sikerülhet szorosabb és együttműködőbb kapcsolatot kialakítani cigány tanulóikkal.

A partnerség egyik legfontosabb elvi és módszertani alapállásának, a részvételiségnek megfelelően a projekt elsődleges megvalósítói a régiók (önszerveződő és formális) közösségeivel és iskoláival (tanulók, pedagógusaik, szülők) szorosan együttműködve végezték el a munkálatokat. A bevont régiókon belüli helyi nyelvi és kulturális változatosságra, az otthonról hozott tudás sajátosságaira, a gyakorlati és tapasztalati ismeretekre, reflexiókra, célcsoporti igényekre és kritikákra építve az érintettek, valamint a partnerhálózat további szakértői, operatív és szakmai önkéntesei a megvalósítás különböző fázisaiban meghatározó aktív alkotói, formálói voltak a projekt keretében létrehozott digitális és nem digitális jellegű szellemi termékek kialakításának.

Partneriskoláink voltak: Kisszekeresi Tanoda, Nagyszekeresi Petőfi Sándor Általános Iskola, Széchenyi István Katolikus Német Nemzetiségi, Magyar–Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Óvoda (Mátészalka), Kántorjánosi Református Általános Iskola, Hosszúpályi Irinyi József Általános Iskola, Hodászi Táj- és Alkotóház, Romano Kher Budapesti Roma Művelődési Ház, Budaörsi Tanoda – Magyarország; szímői Jedlik Ányos Alapiskola, szepsi Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium, tallósi Magyar Tannyelvű Alapiskola és Óvoda – Szlovákia; Dr. Boga Alajos Általános Iskola (Csíkkozmás), Vaskertes Általános Iskola (Gyergyószentmiklós), Xántus János Általános Iskola (Csíkszereda), Kányádi Sándor Általános Iskola (Nagygalambfalva) – Románia.

3. Oktatásnyelvészeti fejlesztések: tananyagok és segédanyagok

3.1. A jelnyelvi fejlesztések

A jelnyelvi fejlesztések több nagy csoportra oszthatók célcsoportjuk és jellegük alapján: digitális és nem digitális tanulástámogató anyagokra, óvodai, iskolai és általánosan használható segédletekre. Az elérésük az Edulingua oldal tananyagok és segédanyagok menüjének jelnyelvi fülére, illetve a jelnyelv menüjére kattintva nyílik meg (W10). A többnyelvű (magyar és magyar jelnyelvi) digitális segédanyagokhoz tartoznak például az animált, mozgó, online elérhető tanulói és tanári segédletek, a szótárak (melyekről jelen tanulmány keretében a terjedelmi korlátok miatt nem számolunk be részletesebben), az e-learning feladattár, a szépirodalmi fordítások, a jelnyelvi alkotások, a mesék, a mondókák, versek, a jelkártyák, az interaktív jelnyelvi térkép. A nem digitális tanulástámogató anyagok: a módszertani füzetek, papíralapú feladattárak, az *Új Magyar Daktiltáblázat*, a nyomtatott jelkártyák (színek), a számok és hónapok nyomtatható gyűjteménye jelnyelven, a tanulókockák a jelnyelvi kézformák tudatosításához stb.

3.1.1. Az óvódai tesztelt oktatási csomag

Leginkább egynyelvű jelnyelvi alkotásokat, meséket, mondókákat, verseket tartalmaz, amelyek főleg (bár nem kizárólag) kisebb (óvodás, kisiskolás) gyermekeknek szólnak. A fejlesztések komplex módon, longitudinálisan valósultak meg (így néhány több korcsoportban is alkalmazható, nincs élesen kijelölhető életkori határ). E feladatok, valamint nagyrészt a gyermekszótár is tartalmazza azokat a jelnyelvi fogalmakat, kifejezéseket, amelyekkel a bevont gyerekek aktív jelkincse ez időszak alatt bővül. A jelnyelvi készségek gazdagítására készített mondókák, filmek célja: a jelek összekapcsolásának támogatása, a proformok használatának előkészítése, a téri tájékozódás, a kézformák tudatosítása, pontosítása, a mimikai elemek felismerése, a tematikus jelnyelvi szókincsbővítés, gyakorlás, a ritmus felismerése, a sorrendiség és a sorrend visszafelé történő ismétlésének gyakoroltatása, a kérdés-válasz formájában történő feldolgozással a társalgás szabályainak, illetve a mimikában kifejeződő kérdésnek a gyakorlása. Céljuk az érzelmi bevonódás, az örömteli játék, az óvodai mellett az otthoni tanulás támogatása is. Az óvodában a cselekvésbe ágyazott fejlesztőmunka során ritkán használatosak feladatlapok, a direkt tanításra pedig életkoruk miatt még nem állnak készen a gyerekek (Bognár–Bartha–Hattyár 2021). A jelnyelv elsajátítását segítő fejlesztések közé tartoznak a rövidebb alkotások (saját tematikus mondókák, filmre felvéve például: Évszakok; *Fel-le*; *Időjárás*; *Tök*), tematikus jelgyűjtemények kisfilmjei *(Karácsony; Helyiségek)*, jelnyelvi készségeket fejlesztő filmek, mesék *(Közlekedés; Állatos videó; Autó, motor, busz; Happy videó; Medve vadászat; Sétálni mentem)*. A nem digitális típusúak pedig könyvek adaptálásával *(From Head to Toe)*, feladatgyűjtemény készítésével, jelkártyák formájában valósultak meg (például az igék, cselekvések gyakoroltatására készített kártyák).

3.1.2. Az iskolai tesztelt oktatási csomag

Kifejezetten az iskolai oktatáshoz kapcsolódó mesék, történetek, olvasmányok magyar jelnyelv–magyar nyelv alapú kétnyelvű feldolgozásai (NAT 2020 alapján kiválasztva, a BOOKR Kids Kiadó együttműködésével), amelyekhez célzottan fejlesztett interaktív e-learning, feladatlapok, jelkincstár is tartoznak. Ezenkívül olyan glosszáriumok, melyek segítik a tanulási és oktatási folyamatokat. A csomag elemei: a *Mesék jelnyelven*, interaktív feladatlapokkal; a *Bagolyvári történetek* (jelmese és jelkincs, mesére épülő komplex fejlesztéscsomag); az *Irodalom jelnyelven* (magyar szépirodalmi művek feldolgozásai, szerzők életrajzai és jelnyelvi, jelnyelvészeti kérdéseket – művészi jelnyelvhasználat – felvető alkotások); az *Oktatási fogalom- és instrukciótár.* A *Bagolyvári történetek* című részben szereplő feladatok fejlesztési területek szerint, ötlettárba rendeződnek. A következő készségek megcélzására irányuló feladatok, gyakorlatok találhatók ebben: analízis-szintézis, csoportosítás, rendszerezési képesség, általánosítási képesség, lényegkiemelés, ok-okozati összefüggések feltárása, játékos mozgásfejlesztés. Az irodalom jelnyelven blokkban életrajzokat, verseket találunk. A tárban szereplő írók, költők: Ady Endre, Petőfi Sándor, József Attila, Radnóti Miklós. A jelnyelven adaptált verseik: *Őrizem a szemed*, *Szeptember* végén, *Tiszta szívvel*, *Nem tudhatom*. Az *Oktatási fogalom- és instrukciótár:* tantárgyankénti alapvető szakfogalmak többnyelvű gyűjteménye. Öt tantárgy (nyelvtan, matematika, informatika, környezet [magasabb szinten földrajz], jelnyelvi kommunikáció és siketkultúra) ismeretanyagából gyűjtött fogalmakat tartalmaz. A terminusokhoz definíciók is tartoznak. Az *Oktatási instrukciók gyűjteménye* pedagógusoknak, szülőknek, tanulóknak a feladatok könnyebb megértésének elősegítéséhez készült. Az órai vagy otthoni tevékenységre vonatkozó utasításokat, a gyermek tanulási műveleteire, teljesítményére vonatkozó reflexiókat, érzelmekre, megértésre, kommunikációra vonatkozó megerősítéseket, visszacsatolásokat tartalmaz (fókuszban a pozitív, megerősítő tartalmúakkal). Összesen kb. 3000 szócikk és videó készült el az empirikus alapon gyűjtött adatokból (iskolai tesztelések, mérések alapján, anyanyelvi jelelőktől, oktatóktól származó gyakorlati tapasztalatok felhasználásával). A fogalmakhoz társul: magyar és jelnyelvi megfelelő, magyar definíciós és jelnyelvi magyarázat.

3.2. Romani nyelvi fejlesztések

3.2.1. Az Erasmus+ (DigiDrom)

A projekt (2.2. alfejezet) központi prioritásai és célkitűzései mentén négy fő szellemi termék, valamint az egyes szellemi termékekhez kapcsolódó további digitális és nem digitális oktatási-tanulási felhasználási célra optimalizált fejlesztések valósultak meg, melyek a nyilvánosság számára hozzáférhetőek a kutatócsoport (TENyeK) honlapján (W3).

3.2.2. Romani digitális gyermekszótár

A romani nyelv több különböző dialektusára építő romani–magyar regionális, digitális oktatási-kulturális gyermekszótár (W11). E különböző romani nyelvváltozatokat felölelő szótár elősegíti, hogy a gyermekek értékeljék az otthoni, változatokban használt anyanyelvüket, találkozzanak az anyanyelvváltozatuk írott nyelvi formáival is (Réger 1974, 1978,

2001), a magyar és környezeti nyelvű fordítások révén pedig jobban megérthessék az iskolai tananyagokat, bővíthessék szókincsüket.

A 852 címszavas, magyar nyelvi indítású digitális szótár az írott nyelvi szócikkelemek mellett többnyelvű hanganyagokat is tartalmaz. Írott nyelvi formában az egyes szócikkek 3 környezeti nyelvű (magyar, szlovák, román) és angol nyelvű fordításban, valamint 9, a bevont régiókban releváns romani nyelvváltozatban (cerhár, lovári, kárpáti [HU], északi centrális, déli centrális, vlah [SK], kárpáti, gábor, rromani [RO]) elérhetőek. A nyelvi diverzitás rétegeihez kapcsolódóan a romani nyelvváltozato(ko)n belüli változatosságot is megjeleníti a szótár: alak- és kiejtésváltozatokat, lexikailag tartalmas, önálló fordításokat és a szócikkekhez kapcsolódó, autentikus nyelvhasználókkal készült hanganyagokat is tartalmaz, melyek a kiejtés elsajátítását, gyakorlását támogatják. Az egyes szócikkekhez alapszófaji és tématerületi besorolás lett hozzárendelve, valamint egyes nyelvspecifikus grammatikai végződések, jellemzők (pl.: nyelvtani nemek, többes szám, többalakú melléknév) is reprezentálódnak. A szótár adatbázisa tematikai és szófaji kategóriák szerint is kereshető, szűrhető, valamint a magyar mellett a környezeti és az angol nyelvi szabadkézi keresést is lehetővé teszi.

A szótárhoz külön adatbázisként tartozik hozzá a megvalósításba bevont partnerek és a gyerekek által tesztelt informatikai szószedet (W12), amely a magyarországi informatikai tankönyvek fogalmi készletét, szókincsét átjárhatóvá tevő tematikus gyűjtés. A glosszáriumban szereplő fogalmak környezeti nyelvű (szlovák, román) és romani fordításban, valamint angol és német nyelven is elérhetőek. Az adatbázis a környezeti nyelveken szűrhető, valamint lehetőséget ad a szabadkézi keresésre is.

3.2.3. Romani digitális mesetár

Cigány, illetve magyar, szlovák és román környezeti nyelvű mesék romani nyelven is hozzáférhető, többnyelvű, a mesék iskolai, otthoni, egyéni és közösségi feldolgozását is lehetővé tevő multimodális tára (W13), melyben magyarországi, szlovákiai és romániai gyűjtések alapján 32 mese érhető el. Az alműfajilag is változatos anyagban megtalálhatóak a közoktatási tantervekben is szereplő klasszikus nép- és műmesék, roma mesemondóktól gyűjtött népmesék és gyerekek által írt műmesék is. A mesék nyelvileg is sokszínűek: a magyar nyelv felvidéki és erdélyi változatai is megjelennek, több mese államnyelvi (román, szlovák) fordításban is olvasható, nagy részük magyar, szlovák és román romani nyelvváltozatú, teljes és rövidített fordítás(ok)ban is hozzáférhető.

A digitális mesetár egyfelől egy online kereshető adatbázisba szerveződik, mely cím, műfaj és alműfaj alapján is szűrhető, kereshető. Az adatbázisban egyesével, külön tételenként elérhetőek és letölthetőek az adott mesékhez tartozó szövegek és a kapcsolódó digitális feladatok is, melyek a tanórai és az otthoni mesefeldolgozást, meseolvasást támogatják. A mesékhez képes illusztrációk és videó(k) is kapcsolódnak, utóbbiak a projektben aktív, megvalósítóként részt vevő pedagógusok, gyerekek, szülők, önkéntesek közreműködésével készült multimédiás alkotások. melyek tanórai vagy otthoni dramatizált mesefeldolgozásokat, mesemondásokat mutatnak be.

A mesetár másik részét az online lapozható formátumban (flipbook) megjelenített mesekötetek képezik. A *Többnyelvű romani digitális mesetár* tartalmazza a mesetár teljes mesegyűjteményét és a képes illusztrációkat. Hasonló formában érhető el *A mi mesevilágunk* című kiadvány, mely a projekt keretében gyermekeknek szervezett meseíró pályázatra beérkezett alkotásokból készült, 13 egyedi, többségében magyar, illetve romani–magyar kétnyelvű műmesét, valamint képes illusztrációkat magában foglaló válogatáskötet.

3.2.4. Romani digitális platform feladat- és módszertár

A platformon (W14) érhetők el a szótárhoz és a mesetárhoz is kapcsolódó tesztelt példafeladatok, tematikus feladatgyűjtemények, interaktív tanulói szókártyák, romani nyelvlecke videó, valamint a pedagógusok bevonásával készült módszertani, tesztelési beszámolók és óratervek is, melyek lehetővé teszik a digitális és az otthoni környezetben történő tanulás lehetőségeinek kihasználását.

A mesetárhoz kapcsolódó feladatgyűjteményben külön alfejezetben kaptak helyet a mesék feldolgozásában általánosabban is alkalmazható feladattípusok. A tár vegyes (digitális és nem digitális formában is megvalósítható), változatos feladattípusokat, leírásokat, fejlesztési területeket és módszertani útmutatót is tartalmaz. A mesetárban külön kiadványként is hozzáférhető a digitális feladatok elérési útjainak gyűjteménye. A platform részét képezik az illusztrált, interaktív, többnyelvű oktatási forgókártyák – a szótár állatvilág témaköréből. Elérhető továbbá egy kétnyelvű (romani–magyar) pedagógiai szótári glosszárium (W15), mely a cigány kultúrában is releváns, az oktatásban, nevelésben használatos alapvető instrukciókat, formulákat, valamint olyan pozitív megerősítéseket tartalmaz, melyek az önbecsülés és a motiváció szempontjából a szükségletelemzés tapasztalatai alapján hiánypótló jelentőségűek voltak. Mindezek a tanulást-tanítást, az osztálytermi munkaszervezést támogatják, melyek használatával a romani nyelven nem tudó pedagógusoknak is sikerülhet nyelvileg, kulturálisan és emocionálisan is szorosabb, pozitív, együttműködő kapcsolatot kialakítani cigány tanulókkal.

3.2.5. Nem digitális tanulástámogató eszközök

E kategóriába tartoznak a kifejezetten offline felhasználásra optimalizált (W16), a digitálisan létrehozott, de hagyományos, nyomtatott formában is használható fejlesztések. Részét képezik a mesetár adatbázisából az egyes mesékhez tartozó szövegek, a mesetár teljes kötete, „*A mi mesevilágunk*” válogatáskötet, a platformon elérhető feladatgyűjtemény, módszertár, a pedagógusok számára készült instrukciótár és a szótárhoz készült példafeladatok gyűjteménye, melyek mindegyike letölthető, nyomtatható, formális és informális tanulási környezetben is használható. Kifejezetten offline felhasználásra készültek a mesetár digitális feladatainak fizikai adaptációi: a mesékhez kapcsolódó feladatlapok, tematikus munkalapok és javítókulcsok letölthető és nyomtatható egységenként. Szintén offline felhasználásra ajánlott a tanulástámogató szókártyák elő- és hátlapjait tartalmazó nyomtatható gyűjtemény, amely a nyomtatást követően további fizikai feldolgozást (vágás, laminálás stb.) igényelhet a felhasználási céltól függően.

4. Összegzés

A Nyelvtudományi Kutatóközpont Többnyelvűségi és Edukációs Nyelvészeti Kutatócsoportjának Nyelv*E*sély és az Erasmus+: DigiDrom (projektvezető: Bartha Csilla) oktatásnyelvészeti projektumai a kritikai globalizációs szociolingvisztika, valamint a részvételiség és a bevonódás keretében valósultak meg. A magyar jelnyelvhasználó siket és nagyothalló gyermekek, illetve a romani nyelvhasználó cigány gyermekek, szüleik és gondozóik, a velük foglalkozó pedagógusok és oktatási szakemberek számára, e célcsoportok reflexív közreműködésével, empirikus alapon, saját nyelven elérhető, illetve többnyelvű, hagyományos és digitális formában fejlesztett segéd- és tananyagok elősegítik a közösségek egyenlő esélyű hozzáférését a tudás- és információmegosztáshoz, erősítik a gyermekek pozitív identitásképét, Emellett támogatják nyelvük és kultúrájuk értékének erőforrásként való hasznosítását az intézményes oktatás keretein belül.

Jelen tanulmány koncepcionális és terjedelmi kereteiből adódóan nem vállalkozott a bemutatott projektekben megvalósult oktatásnyelvészeti eredmények teljes körű és részletes kifejtésére. A bővebb leírások és információk megtalálhatók a kutatócsoport honlapjain és kiadványaiban, melyekhez az internetes hivatkozások jegyzékében minden esetben hozzáférhetőek a pontos elérési utakat. A nyílt hozzáférésű kimeneti eredmények letölthetőek és (a vonatkozó licencfeltételeknek megfelelően) felhasználhatóak bárki számára. Ezzel biztosítva, hogy azok nemcsak a bevont partnerintézményekben, hanem minden olyan iskola, pedagógus, szülő és diák számára is elérhetőek legyenek, aki érintett a tanulás-tudás, elsajátítás, megosztás valamilyen magyar jelnyelvi vagy romani nyelvi folyamatában.

Irodalom

Bartha Csilla (szerk.) 2007. *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Bartha Csilla 2015. Nyelvi hátrány, avagy a cigány gyermekek oktatásának elmulasztott lehetőségei. In Antalné Szabó Ágnes – Laczkó Krisztina – Raátz Judit (szerk.): *Szakpedagógiai körkép I. Anyanyelv- és irodalompedagógiai tanulmányok.* Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. 28–45.

Bartha Csilla 2016. Szerkesztői bevezető. In Bartha Csilla (szerk.): Általános Nyelvészeti Tanulmányok 28: A többnyelvűség dimenziói: Terek, kontextusok, kutatási távlatok. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Bartha Csilla 2017. Nyelv*E*sély: a nyelvileg tudatos iskolák az esélyteremtő oktatás szolgálatában. Édes Anyanyelvünk 2017/5: 16.

Bartha Csilla – Hámori Ágnes 2011. Cigány közösségek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai. Magyarországi helyzetkép. *Európai Tükör* 16/3: 107–131.

Bartha Csilla – Holecz Margit 2017. Esélyteremtés, kölcsönös bevonódás és a jelnyelvi sztenderdizáció dilemmája: a Jel*E*sély projektum céljai, módszerei és eredményei. In Benő Attila – Fazakas Noémi (szerk.): Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 205–212.

Bartha Csilla – Holecz Margit – Romanek Péter Zalán 2016. Bimodális kétnyelvűség, nyelvi-szociokulturális változatosság és hozzáférés: A Jel*E*sély modell eredményei és távlatai. In Bartha Csilla (szerk.): Általános Nyelvészeti Tanulmányok 28: A többnyelvűség dimenziói: terek, kontextusok, kutatási távlatok. Budapest: Akadémiai Kiadó. 337–370.

Bartha Csilla – Varjasi Szabolcs – Holecz Margit 2016. A magyar jelnyelvi korpusz létrehozásának és annotálásának kihívásai. In Tanács Attila – Varga Viktor – Vincze Veronika (szerk.): *XII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 207–219.

Bodó Csanád – Heltai János Imre 2018. Mi a kritikai szociolingvisztika? Elmélet és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr* 142/4: 505–523.

Bognár Judit – Bartha Csilla – Hattyár Helga 2021. Óvodai fejlesztő munka a cinkotai úti partnerintézményben. In Bartha Csilla (szerk.): *Edulingua Tematikus Füzetek, módszertani fejlesztések.* Budapest: ELKH Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont, MTA Nyelv*E*sély Szakmódszertani Kutatócsoport.

Bokor Julianna 2019. *A magyarországi siket gyermekek oktatásának kérdései. A nyelvi teljesítmény értékelése bimodális* kétnyelvűségben. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/50724/dissz_bokor_julianna_nyelvtud.pdf (2023. 07. 14.)

Bokor Julianna – Bartha Csilla – Hattyár Helga 2021. *Siketiskolai mérőeszköz-csomag.* Budapest: ELKH Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont, MTA Nyelv*E*sély Szakmódszertani Kutatócsoport. http://edulingua.net/document/Siketiskolai%20m%C3%A9r%C5%91eszk%C3%B6z%20csomag.pdf (2023. 11. 08.)

Bokor Julianna – Hámori Ágnes – Nagyné Kiss Anna 2017. A magyarországi siketoktatás gyakorlatáról az iskolai vizsgálatok tükrében. In Benő Attila – Fazakas Noémi (szerk.): Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 252–273.

Coupland, Nikolas (ed.) 2016. *Sociolinguistics: theoretical debates.* Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781107449787

Cserti Csapó Tibor 2019. Az uniós roma oktatáspolitika – magyar tanulságok. *Educatio* 28/1: 58–74. https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.1.5

Hackl, Thomas – Müller, Stephan 2020. Without access to online teaching, roma children's education has been put on hold by COVID-19. Lyon: Euronews. https://www.euronews.com/my-europe/2020/10/27/without-access-to-online-teaching-roma-children-s-education-has-been-put-on-hold-by-covid- (2023. 11. 08.)

Hajdu Tamás – Kertesi Gábor – Kézdi Gábor 2015. Roma fiatalok a középiskolában. Beszámoló a Tárki Életpálya-felvételének 2006 és 2012 közötti hullámaiból. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2014.* Budapest: Társadalomkutatási Intézet. 265–302. https://doi.org/10.61501/TRIP.2014.12

Hámori Ágnes – Nagyné Kiss Anna – Romanek Péter Zalán – Tarr Zoltán – Tücsök Dorottya 2017. Jelnyelvi hozzáférés és átjárhatóság: a Jel*E*sély szótár és jelkincstár tartalmi jellemzői és technikai megvalósítása – képekkel. In Benő Attila – Fazakas

Noémi (szerk.): Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 226–240.

Heller, Monica – Pietikäinen, Sari – Pujolar, Joan (eds.) 2018. *Critical sociolinguistic research methods. Studying language issues that matter.* Thames: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315739656

Holecz Margit – Bartha Csilla 2017a. A magyar jelnyelvi korpusz: A (szociolingvisztikai) kutatások új lehetőségei és kihívásai. In Benő Attila – Fazakas Noémi (szerk.): Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 241–251.

Holecz Margit – Bartha Csilla 2017b. Vizuális fonológia: Jelnyelvek fonológiája és a vizuális annotáció támogatása. *Beszédkutatás* 25: 205–221.

Holecz Margit – Ökrös Ferenc – Bartha Csilla 2017. A siketek és nagyothallók munkaerőpiaci és személyes sikerének nyelvi és nyelvi szocializációs tényezői. *Anyanyelv-pedagógia* 10/3: 5–21. https://doi.org/10.21030/anyp.2017.3.1

Kahanec, Martin – Kováčová, Lucia – Poláčková, Zuzana – Sedláková, Maria 2020. *The social and employment situation of roma communities in Slovakia. Policy department for economic, scientific and quality of life policies.* Luxemburg: European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU(2020)648778_EN.pdf (2023. 11. 08.)

Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet.* Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Korunovska, Neda – Jovanovic, Zeljko 2020. *Roma in the COVID-19 crisis. An early warning from six EU member states.* Brussels, London: Open Society Roma Initiatives Office, Open Society Foundations. https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/2f2efd8a-8ba5-4ac4-8aee-ae0dcd2933ca/roma-in-the-covid-19-crisis-20200428.pdf (2023. 11. 08.)

Muñiz, Jenny 2019. *Culturally responsive teaching: a 50-state survey of teaching standards.* Washington: New America. https://www.newamerica.org/education-policy/reports/culturally-responsive-teaching/ (2023. 11. 08.)

Muñiz, Jenny 2020: *Culturally responsive teaching: a reflection guide.* Washington: New America. https://www.newamerica.org/education-policy/policy-papers/culturally-responsive-teaching-competencies/ (2023. 11. 08.)

Pennycook, Alaistar 2004. Critical applied linguistics. In Davies, Alan – Elder, Catherine (eds.): *The handbook of applied linguistics.* Oxford: Blackwell. 784–807. https://doi.org/10.1002/9780470757000.ch32

Pennycook, Alastair 2001. *Critical applied linguistics. A critical introduction.* London: Lawrence Erlbaum. https://doi.org/10.4324/9781410600790

Ragoonaden, Karen – Sivia, Awneet – Baxan, Victoria 2015. Teaching for diversity in teacher education: transformative frameworks. *The canadian journal for the scholarship of teaching and learning* 6 (3): o. n. https://doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2015.3.6

Réger Zita 1974. A lovári–magyar kétnyelvű cigánygyermekek nyelvi problémái az iskoláskor elején. *Nyelvtudományi Közlemények* 76/1–2: 229–55.

Réger Zita 1978. Cigányosztály, „vegyes" osztály – a tények tükrében. *Valóság* 8: 77–89.

Réger Zita 2001. Cigánygyerekek nyelvi problémái és iskolai esélyei. In Andor Mihály (szerk.): *Romák és oktatás. Iskolakultúra könyvek* 8. Pécs: Iskolakultúra. 85–91.
Singh, Rajendra (ed.) 1996. *Towards a critical sociolinguistics.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
Sirotnikova, Miroslava German 2020. Education a lockdown luxury for slovak roma kids. Bratislava: Balkan Investigative Reporting Network.https://balkaninsight.com/2020/05/12/education-a-lockdown-luxury-for-slovak-roma-kids/ (2023. 11. 08.)
Szalai Andrea 2006. Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. *Nyelvtudományi Közlemények* 103: 163–204.
Varga Zsófia 2020. *Rendkívül nehéz helyzetbe lökte a hátrányos helyzetű roma fiatalokat a digitális oktatás.* Budapest: Kettős Mérce Blog Egyesület. https://merce.hu/2020/04/17/rendkivul-nehez-helyzetbe-lokte-a-hatranyos-helyzetu-roma-fiatalokat-a-digitalis-oktatas/ (2023. 11. 08.)

Internetes hivatkozások

W1: A Jel*E*sély projekt koncepciója. A Jel*E*sély projekt honlapja. http://jelesely.hu/web/ (2023. 08. 26.)
W2: A Nyelv*E*sély projekt kutatási témája. https://mta.hu/tantargy-pedagogiai-kutatasi-program/mta-nyti-nyelvesely-szakmodszertani-kutatocsoport-107237 (2023. 08. 20.)
W3: Az Erasmus+: DigiDrom projekt eredményei a kutatócsoport honlapján. https://tenyek.nytud.hu/erasmus/ (2023. 10. 16.)
W4: A Nyelv*E*sély projekt eredményeinek honlapja, Edulingua.net. http://edulingua.net/edupage/ (2023. 10. 16.)
W5: Roma Education Fund's statement on COVID 19 effecting Roma communities and access to education. https://www.romaeducationfund.org/wp-content/uploads/2020/04/Roma-Education-Fund-Statement-on-COVID-19-pandemic.pdf (2023. 11. 01.)
W6: UNICEF report: COVID-19 pandemic increases risks to vulnerable children and their families in Romania. https://www.unicef.org/romania/press-releases/unicef-report-covid-19-pandemic-increases-risks-vulnerable-children-and-their (2023. 07. 12.)
W7: SchoolEducationGateaway 2020. Survey on online and distance learning – Results. https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/viewpoints/surveys/survey-on-online-teaching.htm (2023. 03. 18.)
W8: Research brief-ek, a jelnyelvi és siketkutatások nemzetközi eredményeiről. http://edulingua.net/edupage/jelnyelvi-es-siketkutatasok-nemzetkozi-eredmenyei/ (2023. 08. 14.)
W9: Edulingua kiadványsorozat, több allinken elérhető. http://edulingua.net/edupage/edulingua-fuzetek-kutatas/ és http://edulingua.net/edupage/romani-3/ és http://edulingua.net/edupage/tamogato-anyagok-2/ és http://edulingua.net/edupage/otthonoktatas-tamogatasa/ és http://edulingua.net/edupage/leiras/ (2023. 10. 16.)

W10: Edulingua jelnyelvi fejlesztések. http://edulingua.net/edupage/jelnyelvi/ és http://edulingua.net/edupage/jelnyelv/ (2023. 10. 16.)
W11: Romani digitális gyermekszótár. https://tenyek.nytud.hu/szotar/ (2023. 10. 16.)
W12: Informatikai glosszárium. https://tenyek.nytud.hu/informatikai-glosszarium-demo/ (2023. 10. 16.)
W13: Romani digitális mesetár. https://tenyek.nytud.hu/mesetar/ (2023. 10. 16.)
W14: Romani digitális platform, feladat- és módszertár https://tenyek.nytud.hu/digitalis-tanulast-tamogato-anyagok/ (2023. 10. 16.)
W15: Nevelés-oktatási instrukciók gyűjteménye. https://tenyek.nytud.hu/neveles-oktatasi-instrukciok/ (2023. 10. 16.)
W16: Nem digitális tanulástámogató eszközök. https://tenyek.nytud.hu/nem-digitalis-tanulast-tamogato-anyagok/ (2023. 10. 16.)